

Aģes upes pārdzimšana: projekts *LIFE Goodwater IP*

Labā ekoloģiskā kvalitātē šobrīd ir vien trešā daļa Latvijas ūdensobjektu – šādu atzinumu sniedzis Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs (LVĢMC). Kopumā laba ekoloģiskā kvalitāte sasniegta tikai 35% dabiskas izcelsmes upēs un ezeros, savukārt augstai ekoloģiskajai kvalitātei atbilst 12 šādi objekti – tikai 2%. (Piemēram, Limbažu Lielzems ir vidējas ekoloģiskās kvalitātes objekts.) Taču labas kvalitātes ūdens nepieciešams gan cilvēkiem un dabai, gan saimnieciskajai darbībai. Ūdenstilpju stāvoklis, kas tuvs dabiskajam, ir nepieciešams, lai ūdenī dzīvojošajiem un to patērējošajiem organismiem būtu barība un piemērota vide.

Lai uzlabotu upju un ezeru stāvokli Latvijā, Aģes upes sateces baseinā izveidotas vairākas demonstrāciju teritorijas, kurās tiek īstenoti videi draudzīgi inovatīvi risinājumi ūdens kvalitātes uzlabošanai. Tie paredzēti, lai testētu, kā efektīvi samazināt lauksaimniecības un mežsaimniecības radīto piesārņojumu un uzlabotu ūdensobjektu ekoloģisko kvalitāti.

Demonstrāciju teritorijas ir veidotas projektā *LIFE GoodWater IP (Latvijas upju baseinu apsaimniekošanas plānu ieviešana laba virszemes ūdens stāvokļa sasniegšanai)*. To finansē ar Eiropas Savienības *LIFE* programmas atbalstu un Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas līdzfinansējumu. Projekts ilgst no 2020. līdz 2027. gadam.

Lielākais mākslīgais mitrājs Latvijā un Baltijā

Aģe ir viena no tā saucamajiem riska ūdensobjektiem. Dažādu ietekmju dēļ šī upe bez būtiskiem uzlabojumiem nespētu sasniegt labu ekoloģisko kvalitāti. LVĢMC secinājis, ka Aģē dažādās teritorijās ir ļoti slikts un vidējs ekoloģiskais stāvoklis. Ūdenstecē nonāk augu barības vielas un augsnes daļiņas no lauksaimniecības zemēm, nepalīdz arī vēsturiski veiktā upes taisnošana. Upes stāvokli ietekmē arī mežsaimniecības darbi. Lai paaugstinātu ūdens kvalitāti Aģes sateces baseinā, tiek īstenotas plašas atjaunošanas un ūdens kvalitātes uzlabošanas aktivitātes. Darbi veikti ne tikai Aģē, bet arī tās pietiekās – Torā un Mazupītē.

Viens no objektiem, ko Aģē izveidojuši *LIFE GoodWater IP* partneri, ir virszemes plūsmas mākslīgais mitrājs. Tas paredzēts gan augu barības vielu un augsnes daļiņu daudzuma samazināšanai, gan ūdens ekoloģiskās kvalitātes uzlabošanai. Tas ir lielākais šāda veida objekts Latvijā un, iespējams, arī Baltijā. Mākslīgā mitrāja darbības princips balstās uz dabīgām norisēm:

- mitrāja struktūra – ūdensteces paplašinājums un padziļinājums – palēnina dabisko ūdens plūsmu un oksidētā vidē notiekošus bioloģiskos procesus, kas uzlabo ūdens kvalitāti;
- sekļajās zonās ūdensaugi uztver slāpekļa un fosfora savienojumus, tādējādi samazinot šo barības vielu koncentrāciju turpmākajā upes posmā;
- dziļajās zonās nogulsņējas smiltis un augsnes daļiņas.

Izbūvētā mitrāja mērķis ir ne tikai uzlabot ūdens fizisko un ķīmisko kvalitāti, bet arī nodrošināt labvēlīgākus apstākļus zivīm un citiem ūdens organismiem, īpaši upes dabiskajā posmā, kas atrodas lejpus mākslīgā mitrāja. Šis objekts kalpo kā paraugs ilgtspējīgai lauksaimniecības meliorācijas sistēmu sasaistei ar dabisko vidi, kur viena no galvenajām prioritātēm ir intensīvās lauksaimniecības barības vielu jeb piesārņojuma noplūdes mazināšana.

Papildu aktivitātes

Līdztekus mākslīgā mitrāja izbūvei veikti arī citi uzlabojumi Aģes upē:

- atjaunots upes tecējums 3,9 km garumā;
- ierīkotas zivju nārsta vietas;
- attīrīta upes gultne;
- izveidoti sedimentācijas baseini.

Plānojot gan mākslīgā mitrāja izbūvi, gan pārējos pasākumus, vērtēta ūdens fizikāli-ķīmiskā kvalitāte, kā arī veikts zivju, ūdensaugu un ūdens bezmugurkaulnieku monitorings. Tas turpinās arī pēc pasākumu ieviešanas.

Mazupītes labās prakses demonstrācijas risinājumi

Arī Mazupītē īstenoti vairāki pasākumi lauksaimniecības ietekmes mazināšanai. Upē izbūvēti vairāki sedimentācijas baseini. Tajos nogulsņējas ūdenī esošās augsnes un smilšu daļiņas. Šogad veikta arī sedimentācijas baseinu tīrīšana, tādējādi atjaunojot šo risinājumu efektivitāti. Mazupītē izveidotas arī mākslīgās straujtecēs, kurās jau sastapti lašveidīgo un citu ekoloģiski jutīgu zivju mazuļi. Tāpat izveidoti lopu brasli un govju dzirdināšanas vietas, lai samazinātu upes krastu nobrašanās un augsnes daļiņu nokļūšanu upē.

Mazupītē paveiktais ir labo darbu piemērs. Lauksaimniecības ietekme tur tiek mazināta, vienlaikus saglabājot dabiskus apstākļus ūdens ekosistēmām un uzlabojot gan ūdens kvalitāti, gan bioloģisko daudzveidību. Šie risinājumi kalpo kā pieredze citām Latvijas saimniecībām un zemju īpašniekiem, kas vēlas būt videi draudzīgi, veidojot meliorāciju. Tāpat secināms, ka abos Limbažu novada *LIFE GoodWater IP* objektos – gan Aģes mākslīgajā mitrājā, gan Mazupītes demonstrāciju teritorijā – īstenoti videi draudzīgi risinājumi ūdens kvalitātes uzlabošanai. Tie ne tikai samazina barības vielu un augsnes daļiņu daudzumu ūdenī, bet nodrošina labākus dzīves apstākļus ūdens organismiem.

Uzliela Limbažu novadā paveikto

Stāsta Edgars Griķītis, Zemkopības ministrijas Meliorācijas departamenta vecākais projekta vadītājs: – *Latvijas upju ekoloģiskais stāvoklis joprojām ir vājāks nekā vidēji Eiropas Savienībā. Tāpēc tiek īstenots projekts, kura mērķis ir praktiski uzlabot ūdens kvalitāti un vienlaikus parādīt efektīvākos, videi draudzīgākos risinājumus. Projekta gaitā vairākās Latvijas vietās tiek veidotas ūdens attīrīšanas paraugbūves, kas palīdz samazināt piesārņojumu un kalpo kā pamats turpmākām izmaiņām likumdošanā un meliorācijas praksē.*

Kā vienu no piemēriem E. Griķītis min tieši Aģes upi, kur Vidrižu pagastā izveidots sedimentācijas baseins – upes paplašinājums un padziļinājums. Tur palēninās

Aģes mākslīgais mitrājs, vasara

Projektā neattīrītā Aģes daļa ziemā

straume, nosēžas augsnes daļiņas un cits piesārņojums. Aiz tā tiek veidots mākslīgais mitrājs, kur ūdensaugi uztver fosforu un slāpekļa savienojumus no lauksaimniecības notecēm, neļaujot tiem nonākt tālāk upē. Šādi risinājumi pakāpeniski uzlabo ekoloģisko kvalitāti un veicina zivju atgriešanos.

Plašāki risinājumi īstenoti Vidrižu gāršas masīvā, kur izveidoti vairāki sedimentācijas baseini. Trīs no tiem atrodas pašā projekta teritorijā. Viens ir standarta baseins ar gultnes padziļinājumu, bet divi ir netipiski: pusmēness formas baseins un baseins, ko pilda ar šķeldu, un tas darbojas kā piesārņojuma ķērājs. Izbūvēts arī ceturtais sedimentācijas baseins ar pārgāznes dambi uz grāvja, kas ietek Toras upē, lai samazinātu piesārņojuma ieplūdi upē, jau pirms tas sasniedz galveno ūdensteci.

Līdztekus ūdens attīrīšanas risinājumiem teritorijā īstenoti arī zaļās infrastruktūras pasākumi. Upju tuvumā izvērtas egles, kuru nobiras paslīkstina ūdens kvalitāti, un sagatavota augsne lapkoku stādīšanai. Vienlaikus veikta veco ozolu atēnošana, lai tie varētu attīstīties un kalpot par dzīvotni retām un aizsargājāmām sugām. Atšķirībā no skujkoku nobirām lapkoku nobiras, nonākot upē, uzlabo ūdens ekosistēmu.

Lai šie risinājumi būtu saprotami un pieejami sabiedrībai, Vidrižu gāršas teritorijā ierīkota gandrīz 3 km gara pastaigu taka gar savulaik taisnoto Toras upi. Tādējādi apmeklētāji var klātienē iepazīt gan ūdens kvalitātes uzlabošanai izveidotos

zilās infrastruktūras risinājumus, gan zaļās infrastruktūras pasākumus mežā. Takas vīdusposmā izbūvēts tiltiņš upes šķērsošanai un ierīkota atpūtas vieta ar soliņu.

– *Kopumā projekts sniedz tiešus ieguvumus gan dabai, gan cilvēkiem: uzlabojas ūdens kvalitāte un upju ekoloģiskais stāvoklis, samazinās piesārņojums, atjaunojas dzīvotnes ūdens organismiem, vienlaikus radot sakoptu, izglītojošu un pieejamu vidi atpūtai dabā,* – uzsver E. Griķītis.

Vidrižu pagasta saimnieks sajūsmināts par rezultātu

Vidrižu pagastā izvietota īpašuma saimnieks Ronalds Kaupušs, kura senči zemi no muižnieka pirkusi *par dālderiem cara laikos*, projektu vērtē ļoti pozitīvi.

– *Esmu priecīgs un laimīgs par šo projektu. Ir skaisti sakārtota ainava, caur zemes gabalu vairs netek sīka tērcīte, bet skaista upe, lēkā mazas zivtiņas. Pirms tam krasti bija apauguši ar brikšņiem, tā bija degradētā zona. Nu tas ir skaisti iztīrīts, upe paplašināta. Māja ir apdzīvota, tur mitinās daudz bērnu ģimene, viņi visu vasaru pavada, peldoties upītē. R. Kaupušu projekta īstenotāji uzrunājuši pirms četriem gadiem, un viņš ar prieku piekritis tā īstenošanai savā teritorijā. Uzlabojumi skāruši arī kaimiņu īpašumus.*

Edmunds IMŠA

Autora un «LIFE Goodwater IP» foto

Integrētais projekts «Latvijas upju baseinu apsaimniekošanas plānu ieviešana laba virszemes ūdens stāvokļa sasniegšanai» (Nr. LIFE18 IPE /LV/000014 (LIFE GOODWATER IP)) tiek īstenots ar Eiropas Savienības vides un klimata programmas LIFE un Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas finansiālu atbalstu.

Rakstā paustā informācija atspoguļo tikai LIFE GoodWater IP partneru viedokli un Eiropas Klimata, infrastruktūras un vides izpildāģentūra (CINEA) neatbild par to, kā tiek izmantota šeit paustā informācija.